

(Време, 18.12.2008)

Колико год се трудили и глумили јединство, сукоба међу епископима Српске православне цркве било је (од)увек, али после овогодишњег редовног јесењег заседања Светог архијерејског сабора, поделе у епископату су никад веће и никад видљивије. Иако је заједнички именитељ свих досадашњих рвања њихових преосвештенстава била власт, у саборским саопштењима описивана као "текућа питања која се тичу црквеног и литургијског живота", никаква обланда (више) не може сакрити битку око трона "првог међу једнакима" која траје већ другу годину.

ПРОЗИВКА: Будући да је патријарх Павле већ више од годину дана у болници, митрополит Амфилохије, алфа и омега свих досадашњих заплета и расплета, са нескривеном жељом да буде "калиф уместо калифа", из свих досадашњих окршаја је мајсторски елиминисао сваког противника и миц по миц сву власт преузео. Амфилохије је и на последњем Сабору однео победу, али само наизглед. Иако се пре само шест месеци, убеђен да може обезбедити подршку већине епископа, својски трудио да патријарха Павла приволи да поднесе оставку, јер неизлечиво је од старости болестан, сада када је то и сам патријарх затражио, Амфилохије је напрасно променио мишљење и "на кварно", без гласања, издејствовао да патријархова оставка не буде прихваћена.

Незадовољан оваквим исходом, владика захумско-херцеговачки Григорије обратио се "браћи и очевима" епископима писмом, које је, ето, као случајно, доспело до новинара, у којем прст упира у митрополита Амфилохија, епископа милешевског Филарета, тузланског Хризостома, врањског Пахомија, рашко-призренског Артемија, банатског Никанора..., све "стару гарду" уз оптужбу да, зарад сопствених интереса, Цркву држе у блокади.

Осим неколико несврстаних, гро епископа је подељено у четири групе: генерацијски – на млађе и старије, и географски – на србијанске и босанске владике. Григорије је од Амфилохија двоструко млађи, Захумско-херцеговачка епархија је у Босни, а на сав

ужас Амфилохијев, Григорије који му "на црти стоји" канда ужива и подршку тренутне српске политичке врхушке.

РУКА РУКУ МИЈЕ: Колико год да су црква и држава одвојене, односно колико год да су декларативно одвојене световна и духовна власт, узајамна подршка није на одмет: црквени великодостојници су помогли Милошевићу да се на власт попне и да се на њој одржи, додуше помогли су му и да падне подржавајући Коштуницу. За узврат, добили су привилегије о којима су пре тога могли само да сањају: патријарх Герман се за све време проведено на челу Цркве возио у истом аутомобилу, додуше мерцедесу, а владике су биле задовољне голфовима и кадетима.

Патријарху Павлу, док су га ноге служиле, била је довољна маркица ГСБ-а, али су владике, осокољене загрљајем нових власти брже-боље поседале у аудије. Легенда каже да је, видевши сву силесију луксузних аутомобила испред Патријаршије пред заседање Сабора, патријарх упитао портира чији су то аутомобили, и добивши одговор да су се њима високопреосвештени довели, прокоментарисао "у чему би се тек возили да нису дали монашки завет".

Петооктобарским превратом архијереји су профитирали, мада су сви, осим владике хвостанског Атанасија Раките, док је било стани-пани ћутали и у сигурности чекали исход.

СИВА ЕКОНОМИЈА: У Закону о црквама и верским заједницама пише да држава "ради унапређивања верске слободе, може материјално да помаже цркве и верске заједнице". Тако, ради већ поменутог "унапређивања верских слобода", а у сагласности са црквама и верским заједницама, средства за здравствено, пензијско и инвалидско осигурање свештеника, односно верских службеника, могу се обезбедити у буџету Републике Србије, с тим да се средства, ако их има, расподељују "равноправно и сразмерно броју верника појединих цркава и верских заједница, према последњем попису становништва у Републици". Према резултатима пописа из 2001. године, 85 одсто грађана Србије је православне вероисповести, а сви остали, као и они који се верски нису у попису исказивали, партиципирају са једноцифреним постотком. С тим у складу, Српска православна црква "вуче" десет дванаестина у те сврхе опредељених средстава, али се не зна колико то у динарима износи, као што се, уосталом, уопште узев у овој земљи не зна где "иду наше паре". Како год, сви свештеници, односно верски службеници, од ђаконa и попова, преко искушеника и монаха, све до епископа имају осигурано лечење и старост на рачун свих који сваког месеца доприносе уплаћују, укључујући и "безбожнике".

Здравствено, пензионо и инвалидско осигурање на терет буџета, међутим, није једина погодност коју уживају свештеници: закон допушта да приликом обављања делатности и обезбеђивања прихода цркве и верске заједнице могу бити потпуно или делимично ослобођене пореских и других обавеза, у складу са законима којима се води одговарајући јавни приход. Та повластица је дефинисана Законом о порезу на додату вредност, по коме је овог намета ослобођено пружање "услуга верског карактера од стране регистрованих верских организација", крштења, венчања, опела, свећење водице и тако тога. Свештеници су ослобођени и пореза на доходак грађана, не зато што је тако неким законом прописано, већ, просто, што се њихов приход не евидентира: нико, могуће ни надређени владика, не зна тачно колико који поп верску услугу наплаћује. Истина, у Уставу СПЦ-а пише да се "за званичне радње црквених власти, у јерархијском и самоуправном делокругу плаћа само она такса коју црквене власти пропишу". Све остало спада у добровољни прилог, јер верски обред је у начелу бесплатан. Колико је то бесплатно знају они који свештеничке услуге троше: на питање "шта сам дужан?" обично следи одговор "колико дате, колико имате" уз додатно објашњење да "неко да двадесет, неко педесет, а неко, богами, сто и двеста, па и више (евра), у зависности колики је домаћин". Што ће рећи, испод 20 евра нема ничега, без фискалног рачуна, па макар и са нултом стопом ПДВ-а.

У просеку, један свештеник СПЦ-а опслужује 200 домова и у сваки навраћа четири пута годишње, не рачунајући ванредне догађаје као што су рађање, венчање или смрт. Само од тога, под условом да наплаћује најнижу тарифу, годишње инкасира 16.000 евра "чистих" пара.

Поред верских услуга, пореза на додату вредност ослобођен је "и са њима непосредно повезан промет добара и услуга": свећа и свећњака, икона и иконица, крстова и крстића, тамјана и кандила, календара, брошура и свега другог у том смислу што се при цркви продаје. Колико новца на тај начин кроз свештеничке руке прође може се само нагађати.

НАД ПОПОМ ПОП: Мирски свештеник је службеник епархије и по Уставу СПЦ-а дужан је да у епархијску касу сваког месеца уплати колико му надређени епископ разреже, што је основни приход епархије. Приходи које остварују манастири, од пољопривреде, преко производње свећа, икона до продаје улазница, јер у манастир се бесплатно може ући само на црвено слово, други су стални извор прихода епархије. Наравно, ту су и приходи из имовине, задужбина, легата и фондова, наслеђивања, поклона и прилога, других правних послова и делатности на непрофитним основама". Будући да је реч о "непрофитним пословима", приход остварен на тај начин не подлеже опорезивању, мада, и да подлеже не би био наплатив, јер се ни тај приход званично не региструје. Ни на имовину црква не плаћа порез као остали свет, али зато наплаћује ауторска права на ликове и дела светаца, опет без пореза.

Све то као да није довољно, већ је Законом о црквама и верским заједницама омогућено да "обављају привредну или другу делатност на начин и у складу са прописима којима је уређено обављање тих делатности", као и свако друго правно лице. Међутим, за разлику од других правних лица, верске заједнице, али само оне које имају статус "традиционалних" – Српска православна црква, Исламска заједница, Католичка црква, Словачка Евангеличка црква а.в., Јеврејска заједница, Реформаторска хришћанска црква и Евангелистичка хришћанска црква, за добра која им се испоручују у Републици или која увозе, као и за услуге које им се пружају, а које су непосредно повезане са верском делатношћу, имају право на повраћај ПДВ-а. Шта све спада у робу и услуге "које су непосредно повезане са верском делатношћу" одређује министар/ка финансија.

Ослобођење од пореза на "добра која им се испоручују у Републици или која увозе, као и за услуге које им се пружају" даје неслућене пословне могућности: десет одсто посредничке провизије у промету робе и услуга је мање од 18 одсто пореза. Да не буде забуне: није ово тврдња да њихова преосвештенства то увек раде, али да прилика постоји, несумњиво је, као што је несумњиво да међу њима има оних који прилику умеју да искористе. Ту и тамо појави се нека информација или афера везана за пословне подухвате свештених лица, монаха, заветованих на сиромаштво. Али, ако су се већ заветовали на сиромаштво, откуд куће, аутомобили, јапански вртови и остало? Одговор је једноставан: од дародаваца, добротинитеља и донатора. То су најчешће политичари, бизнисмени, а понекад и свештенство и грађани.

АВИОНИ, КАМИОНИ: Примера ради, у Босни и Херцеговини тренутно је у току спор око власништва над вилом "Ластва" у Требињу, која би требало да је у државном власништву Босне и Херцеговине. Премијер Републике Српске Милорад Додик вилу је самоиницијативно дао епископу захумско-херцеговачком Григорију да је користи као летњу резиденцију. Додик је владика ставио на располагање и један хеликоптер. Држава БиХ покренула је поступак којим од Федерације БиХ тражи повраћај сопствене имовине, али проблем је то што у БиХ још увек не постоји закон о државној имовини, па у овој области влада хаос. Према незваничним информацијама до којих су дошли поједини босански медији, већина имовине државе Босне и Херцеговине у Требињу пребачена је, одлуком премијера РС Милорада Додика, у власништво Српске православне цркве. Није познато која је тачно имовина у питању, али се најчешће помиње одмаралиште на Дубровачкој ривијери у Хрватској, чији је власник пре рата био Републички секретаријат унутрашњих послова БиХ. Наводно, преко Хотелско-туристичког предузећа "Леотар" из Требиња, одмаралиште које обухвата земљиште од 63.000 квадрата између Купара и Сребреног дато је Српској православној цркви, односно Епархији захумско-херцеговачкој.

БИЗНИС ПЛАН: У августу ове године, у жеку сукоба између епископа Артемија и

Амфилохија око тога ко се коме меша у надлежности и "вршља по епархији", на сајту Патријаршије изненада је освануо факсимил саборске одлуке донете две године раније, којом се од владике Артемија тражи да угаси Епархијски центар "Раде Неимар", да духовни и мисионарски центар "Атос" у Београду пренесе у власништво Патријаршијског управног одбора, као и да "у складу са канонима и Уставом Српске православне цркве реши власништво над кућама у Београду, Сремцици и Бањи Ковиљачи", јер "нема право да поседује некретнине ван подручне му епархије". Нешто касније испоставило се да се куће у Сремцици и Бањи Ковиљачи већ воде као власништво епархије, међутим, документација о пословању ЕЦ "Раде Неимар д.о.о.", која је доспела до медија, потврђује да је власник куће у Бистричкој улици у Београду епископ Артемије.

У тој документацији стоји да је Епархијски центар "Раде Неимар" основан 2003. као предузеће за грађевинарство, трговину и услуге. У оснивачком капиталу фирме Рашко-призренска епархија учествовала је са 1600 евра. Исте године, епархија на чијем је челу Артемије, без знања Цркве, склапа уговор са Предрагом Суботичким, коме одобрава да у свим пословима заступа Епархију и, како пише у документу, фирма годинама Српској православној цркви не уплаћује неопходне дажбине. Епископ Артемије ову грађевинску фирму препоручивао је и државним органима. У извештају се наводи да је 18. новембра 2005. Артемије понудио тадашњем премијеру Војиславу Коштуници да за 100 милиона динара ради на обнови цркава на Косову. Осим са премијером, желео је да послује и са државним фирмама, па у финансијском извешају ЕЦ-а "Раде Неимар" стоји да је Телеком Србије ангажовао ову фирму за постављање оптичких каблова. У време избијања овог скандала у Телекому су тврдили да са тим предузећем никада нису имали уговор. С друге стране, бивши министар за капиталне инвестиције Велимир Илић потврдио је медијима да му је епископ Артемије 2006. године понудио пословну сарадњу у изградњи монтажних кућица на Косову.

ГРАЂЕВИНСКИ РАДОВИ: Још један епископ коме грађевински радови и присност са политичарима нису страни јесте владика милешевски Филарет. Године 1999, за будући владичански двор одабрао је зграду бивше полицијске станице у Пријепољу, а Скупштина општине се са тим сложила. Писмену дозволу Владе Србије и нов мицубиши пајеро за владикау лично је допремио тадашњи потпредседник Владе Војислав Шешељ. Владика му се канонски захвалио звоњавом манастирских звона, нашло се ту и јагње на ражњу, па више није било никаквих препрека за изградњу објекта од око 1300 квадрата. Недуго затим, иако су радови на манастирима Лимске долине већ почели, захваљујући новцу из републичког буџета, владика је најавио њихову обнову и почео акцију сакупљања новца. Није познато колико је тачно новца сакупљено, али се зна да је реч о стотинама хиљада немачких марака. У исто време, стручњаци из Пријепољског музеја, коме је поверена обнова, тврдили су да ни динар из тих акција није стигао до манастира.

Почетком фебруара 2001. владика Филарет је из манастира Милешеве истерао игумана Варнаву и монахе Саву и Серафима, јер се нису "слагали са његовим примењивањем вере". Захваљујући том догађају, Филарет је доживео да верници у његовој епархији оснују "Одбор за заштиту од владике" и покрену петицију за његово смењивање. Такође, верници су престали да се снeбивају, па су под пуним именима тврдили пред новинарима како је владика "однео 120.000 марака скупљених при слави манастира Свете Тројице код Пљеваља, похарао и манастирску ризницу под изговором да је склања са нестабилног подручја, у Прибоју епархијски разрез узимао унапред, по свом нахођењу разрешавао и именовао црквене одборе, паре је однео некуда, а на цркви нема врата ни прозора".

Године 2003. када је отпочео обнову Малог конака манастира Милешеве, Филарет се замерио и Министарству културе, јер је по други пут на овом манастиру изводио радове без потребних грађевинских дозвола. Мали конак, саграђен у другој половини XIX века, јединствен је примерак архитектуре тог доба. "Његов аутентичан изглед очуван је још од турског доба да би га сада уништавао српски епископ", саопштило је тада Министарство уз позив надлежним органима да спрече уништавање овог културног добра.

ДВА ЕВРА, ДРУЖЕ: Када предузећа, установе и држава закажу, или се исцрпе средства добијена од њих, ту су – грађани и свештенство. Епархија шумадијска планирала је да још током 2007. године заврши изградњу новог владичанског двора, а објекат је још у изградњи. За завршетак зграде од око 900 квадратних метара недостаје око 100 милиона динара. Стари владичански двор, у ком су живели владике Валеријан и Сава, једносратница од око 200 квадрата, још постоји и у добром је стању, али – не одговара потребама епархије. Поједини свештеници Епархије шумадијске претходног владика Саву истичу као, можда, последњег скромног епископа у СПЦ-у. Стари владичански двор изграђен је у првој половини XX века, а комплетно је обновљен и уређен 1984. године. Састоји се од фоајеа у ком су једини украси, док је владика Сава ту живео, били портрет његовог претходника Валеријана и дрвени иконостас, поклон једне занатске радионице. У приземљу су домаћинство, односно кухиња, и перионица и велика библиотека, која је уједно била и Савин кабинет, а на спрату владикине личне просторије.

У новој згради, осим простора у ком би живео владика шумадијски Јован, предвиђени су сала за састанке, канцеларије, апартмани за смештај гостију. Нагађа се да су планирани локали за издавање, али много је вероватније да ће ту заправо бити премештена црквена продавница, која се тренутно налази у помоћној згради у дворишту владичанског двора. Нови двор се гради у порти крагујевачке Саборне цркве, у центру града. Објекат је пројектован у српско-византијском стилу, а аутор је

архитекта Сава Стражмештеров из новосадског Завода за заштиту споменика културе. На табли поред градилишта стоји да је инвеститор пројекта Епархија шумадијска, а извођач радова грађевинско предузеће Капител.

Како би се обезбедила средства за завршетак градње, половином јануара је одлучено да сваки свештеник мора да ретроактивно издвоји по два евра од сваког крштења, венчања или опела које је обавио у прошлој години, а свака црквена општина треба да допринесе са по 100 евра за градњу Владичанског двора. Према писању "Политике", свештенство Епархије шумадијске није баш благонаклоно дочекало ове нове намете. Првобитна одлука је заправо била да сваки свештеник из личних прихода издвоји по 400 евра, а свака црквена општина око 600 евра за довршетак градње двора, али је она, управо због негодовања свештеника преиначена. Иначе, за разне фондове Шумадијске епархије свака црквена општина дужна је да годишње издвоји од 500 до 1500 евра. Сваки свештеник, такође, за епархију треба да у току године да између 1200 до 1700 евра. То баш и није мали "порез" на оних 16.000 евра колико просечно годишње инкасирају свештеници.